

RAB JÁNOS – TANKÓ PÉTER – TANKÓ MAGDOLNA

NÉPI NÖVÉNYISMERET GYIMESBÜKKÖN

Gyimesből 1968-ban Rácz Gábor és Holló Gábor¹, majd utóbb Kóczyán Géza és munkatársai² közöltek etnobotanikai adatokat. Saját anyagunk, amely teljes egészében Gyimesbükkből való, 1976–79. évi helyszíni gyűjtőmunkánk eredménye.

Az általunk vizsgált terület a *Tatros* folyó felső szakaszán körülhatárolható, természeti és néprajzi szempontból egységes gyimesi táj keleti része. A Tatros itt a *Csíki-havasoktól* K-re fekvő *Tarkő-hegység* ÉÉNy-DDK irányú, 1100–1300 m átlagmagasságú gerincei között vág egyre szélesebb völgyet magának. A legmagasabb csúcs az 1664 m-es *Tarhavas*. Földtanilag a kréta időszakos flis övezetbe tartozik, melyben a homokkő és a meszes márga az uralkodó.

A völgyekben az évi átlaghőmérséklet 6–8° C, a januári átlag –5° C, a júliusi +16° C. Gyakoriak az inverziók. Évi átlagban 1000–1200 mm csapadék hull, a hótakaró több mint 100 napon át megmarad. A vízhálózat sűrű (0,7–0,9 km/km²): a Tatrosba balról a *Bálványos*-, a *Tarhavas*-, a *Petki*- és a *Sánc-patak*, jobbról az *Áldomás-patak* ömlik. Ezek szabják meg a település jellegzetes, patak völgyekre szabdaltszerű szerkezetét is. A növényzetet a tiszta, illetve bükkal elegyes lucfenyőerdő jellemzi. A kiterjedt gyepek az irtások helyén alakultak ki, bennük a vöröscsenkesz és a szőrű az uralkodó. A talaj podzolos vagy savanyú barna erdőtalaj, a Tatros hordalékán öntéscsernozjom is kialakult.

A település viszonylag nem nagymúltú. A zord éghajlatú, sűrű erdőkkel borított és a világtól elzárt terület a XVII. század végéig lakatlan maradt, sőt még a XVIII. században is csak szóróványosan lakott, a XVIII. század végétől azonban a letelepedés folyamata felgyorsult. Az erőszakkal szervezett határőrség, a fokozódó elnyomás és az adóterhek elől menekülők találtak itt otthonra, elsősorban csíki és gyergyói székelyek, kisebb számban moldvai csángók és románok.³ Jelenleg az egész tájegységet kb. 15 000 ember lakja, három községben; Gyimesfelsőlók és Gyimesközéplók Hargita megyéhez, míg a régi oklevelekben Alsólók néven is említett Gyimesbükk 1968 óta Bákó megyéhez tartozik.

A lakott terület átlag 700–1000 m magasán fekszik. Az itteni hegyvidékre kitelepült lakosság foglalkozása kezdettől az állattenyésztés. A gyimesiek máig egyéni gazdák maradtak, az 1970-es évek óta azonban egyre többen járnak az iparba dolgozni; az ingázás fő iránya Csíkszereda. A magyar lakosok nyelvjárása a felcsíki és az alcsíki-tusnádi nyelvjárás változata, de tartalmaz kászoni, udvarhelyi, háromszéki és moldvai csángó elemeket is.⁴ Népi kultúrájukban, így növényismeretükben is tükröződik a román néppel való együttélés, kapcsolat.⁵ Gyimesbükk iskoláiban a tanítás román nyelven folyik.

Gyimesbükkön 36 adatközlőtől gyűjtöttünk a növényismeretre vonatkozó adatokat. A növényeket a helyszínen vagy utólag, herbáriumi anyagunk alapján határoztuk meg. A következőkben ezeket mutatjuk be, adattárba rendezve. Munkánk egy embercsoport és a környező növényvilág kapcsolatába nyújt bepillantást, tehát etnobotanikai jellegű.⁶ Az adattár

összeállításában Szabó Attila és Péntek János módszertani elveit követük.⁷ A 250 növényfajt ökológiai, tájképi és néprajzi szempontok mérlegelésével 12 csoportba rendszereztük. Minden csoporton belül a tudományos, latin növénynév betűrendjét követtük. A latin név a szócikkek elején címszóként áll, ezt követi a helyi népi név, majd az illető növényfajhoz fűződő népi tapasztalati tudás vagy hiedelem, néhol az adatközlőtől szó szerint idézett formában. Dolgozatunk végén a helyi népi növénynevek és felhasználási módok mutatója az adattári sorszámra utal.

I. Lágyszárú mezei növények

1. *Achillea millefolium* L.: *férőgfarkú fű, férőgfű, pujkafű*. A virágos szárából főzött tea máj betegség és hasmenés ellen jó, embereknek és állatoknak egyaránt. Fiatal baromfinak, főleg pulykának adják, mert ettől erősödik. Méheknek szirupba főzik.

2. *Alchemilla vulgaris* L.: *zsanikalapi*. Jól tejel tőle a tehén.

3. *Astragalus glycyphylus* L.: *szokaburján*. Meggyógyítja a sertések foghúsdaganatát (*szoka, szaka*). Főzetet készítenek belőle, de néha „csak lekaszálják a disznyónak, megeszi, elmúlik a szokája”.

4. *Bellis perennis* L.: *boglárka*.

5. *Briza media* L.: *rezgő*. Vöfélybokkrétába és vázába is teszik.

6. *Bunias orientalis* L.: *borsoslyuka*. Kora tavaszi csemege, leveléből főzelék készül. A szára is fogyasztható.

7. *Carlina acaulis* L.: *bábakonty*. A juhok nem szeretik a *bábakontyos szénát*. Régebben a bicskával kimetszett *torzsa* csemege volt.

8. *Carum carvi* L.: *keménmag*. A nyersen megevett *súrolt keménmag* elmulasztja a gyomorfájást. Főzete hasmenés ellen és szélhajtásra jó. Pálinkaízesítő. Levest is főznek belőle.

9. *Centaurium erythraea* Rafn.: *cintórium, ezérjófű*. A virágos szárából készült teát főleg a gyomorfájósok és a májbetegek isszák, de bármilyen *betegségtől* (ellen) jónak tartják.

10. *Chrysanthemum leucanthemum* L.: *papvirág, margaretta*. Fürdővízbe tették, hatására már nem emlékeznek.

11. *Colchicum autumnale* L.: *varjúhagyma*. Nyersen mérgező, megszáradva nem. „Mikor nő az őszi virág, jó a hideg” – mondják reá.

12. *Daucus carota* L.: *vadmurok*.

13. *Filiperidula ulmaria* (L.) Maxim.: *vad szentjózsef-virág*. Fürtvirágzatából főznek teát, különösen szív- és vesebetegeknek.

14. *Galium aparine* L.: *ragadván*.

15. *Geranium pratense* L.: *szentjános-burján*. Fürdővízbe teszik. „Jó gyereket fereszteni, ha sebes.”

16. *Hypericum perforatum* L.: *pozsárnyica*,⁸ *vérburján*. Keserű teáját gyomorfájás és véres hasmenés ellen isszák. A kiskertben is található.

17. *Lotus corniculatus* L.: *macskaköröm*.

18. *Nardus stricta* L.: *szőrcse*. „A marha nem szereti, a juh inkább megeszi.” Alacsony tápértékűnek tartják.

19. *Onobrychis viciaefolia* Scop.: *bartacin*. Minden állat szereti, mert édes a *kórója*. „Még a szarvasok is bejönnek érte az ódalba.” Terjesztik a kaszálón: érett magvait kidörzsölik és széthintik.

20. *Ononis arvensis* L. (=O. *hircina* Jacq.): *örményburján*. Állítólag csak a 40-es években került ide, az örmény gazdák által hozatott szénával. Az ő birtokukról terjedt el, innen a neve. Igyekeznek irtani, mert az állatok nem szeretik.

21. *Ononis* sp.: *ótvarburján*. „Kisgyermeken régen gyakran vót ótvar. Ojankor ezt tették a fürdővizébe. Ma nemigen hallani.”

22. *Orchis morio* L.: *bergőburján*. Iker gumóját kiásták, megszáritották és porrá törték; a pornak nemi izgató hatást tulajdonítottak.

23. *Origanum vulgare* L.: *szúrfű*. Festőnövény, jellegzetes pirosat ad (*szúrfűves piros*). A lefüllött (pállott) bőrt gyógyítja, fürdővízbe téve vagy közvetlenül (pl. lábujjak közé helyezve).

24. *Poa pratensis* L.: *imola*. A nevet más fajokra is használják, vö. 86.

25. *Potentilla argentea* L.: *fehérhátú burján*, *vaktetűburján*. Főzete a lábfej viszkető hólyagocskáinak (*vaktetű*) ellenszere.

26. *Primula veris* Huds.: *kukukvirág*. A virágjából készült tea a mellfájást gyógyítja. Keserűen isszák. Hiedelem: ha Szent György napja előtt beviszik a házba, akkor nem kel ki a tojásból a csirke.

27. *Ranunculus acris* L.: *sárgaburján*. Száritott gyökerét régen sárgaság ellen használták.

28. *Ranunculus auricomus* L.: *sárgaburján*. Mint az előbbi.

29. *Rhinanthus minor* L.: *cséngőkóró*. A *cséngőkórós szénát* nem szeretik az állatok. Virágos szárából májbetegeknél főznek teát.

30. *Rumex acetosa* L.: *sósdi*, *sóska*. Csemege; levelébe rizzsel kevert örölt húst is *tőtenek*, mint a káposztába. Vö. 144, 208.

31. *Salvia verticillata* L.: *bárányláb*.

32. *Tanacetum vulgare* L.: *büdösburján*.

33. *Taraxacum officinale* Webb.: *láncfülap*; *cikória*. Tavasszal a leveléből levest főznek, de egyre kevesebb családban.

34. *Thymus* sp.: *vadcsombor*. Teáját torokfájás, köhögés és magas vérnyomás ellen isszák.

35. *Tragopogon orientalis* L.: *bakcekakóró*, *bakszukakóró*. Vékony, tejes szára nyersen csemege.

36. *Trifolium montanum* L.: *fehér vadlóhere*. Virágteája *tüdőtől* jó.

37. *T. pratense* L.: *lóhere*. A virágzatból főtt teát a gyormorfájások isszák. A méneknek is főzik.

38. *T. repens* L.: *fehérboglár*. Teája nőknek férfofolyás ellen.

39. *Veratrum album* L.: *ászpa*, *zászpa*. *Étő burján* (mérgező), az állatok el is kerülnek. Tetűirtásra használták: a száritott, összetört gyökeret disznózsírral keverték és bekenték vele a szarvasmarha bőrét. A gyökér főzetében áztatott árpaszem elpusztítja a szomszéd tyúkjait. Emberre is mondják: „Szédeleg, mint az ázspás tyúk.”

40. *Vicia sativa* L.: *vadborsó*.

II. Lágyszárú vízi és vízmenti növények

41. *Caltha palustris* L.: *mocsárlapi*.

42. *Cirsium oleraceum* (L.) Scop.: *medvesaláta*. Disznóknak adják az esztenán: savóval leforrázzák és korpát szórnak rá.

43. *Equisetum hiemale* L.: *sullófű*. Ezzel tisztítják az esztenán a fából készült edényeket.

44. *Eriophorum angustifolium* Honck.: *pimpó*. Vázába teszik, té-
lire is.
45. *Humulus lupulus* L.: *komló*. Ahol nő, meghagyják dísznek.
46. *Mentha longifolia* (L.) Nath.: *lóminta*, *vadfodorminta*. Szalma-
zsákba bolhaűzőnek, ui. „ezelőtt sok vót a bolha”. Pálinkaízesítésre is
használják.
47. *Myosotis palustris* (L.) Nath.: *kéknefelejcs*, *Mária virága*. Mesélik,
hogy Mária a kisdettel a földön járva, vizet kért; ami a kulacsból kicsep-
pent, abból eredt a Tatros és a többi patak; a virágról ez jut eszükbe, ezt
nem felejtik el.
48. *Myricaria germanica* (L.) Desv.: *tamariska*. Gyökerét az állatok-
nak adják vérvizelés gyógyítására.
49. *Parnassia palustris* L.: *torokgyékburján*. „Sejmékben [lefolyás-
talan mocsaras helyen] nő.” Főzetét az állat szájába töltik, ha „torokgyék
szökik a nyakába”. Vö. 102.
50. *Scirpus silvaticus* L.: *sáté*.
51. *Telekia speciosa* (Schreb.) Baumg.: *finánc tubák*. A névadás indi-
téka az, hogy levelét dohány helyett szívta a *Finánc* ragadványnevű
Antal család egyik tagja.
52. *Veronica beccabunga* L.: *vízipuja*. Égési sebekre kötik. „Jó nyer-
sen megenni tüdőbajtól.”

III. Erdei fák és bokrok

53. *Abies alba* Mill.: *fehérfenyő*. A lakodalmas ház díszítésére és ka-
racsonyfának használják. Fájából készült a malom *vízkeréke*.
54. *Acer pseudo-platanus* L.: *jávorfafa*, *joharfafa*. Fájából *tekenyőt* váj-
tak, *ordaleszedő kalánt* és *sujkot* faragtak. *Fonókereket* is készítettek be-
lőle, az *osztovátára* (szövőszék) pedig *vetöllöt*. Tüzelésre is jó.
55. *Alnus glutinosa* L.: *cserfa*, *egérfafa*. Festőnövény, kérge a *cser*,
amely a gyapjút feketére színezi.
56. *A. incana* (L.) Mnh.: *cserfa*, *egérfafa*. Mint az előbbi.
57. *Betula pendula* Roth.: *nyírfafa*. A tavasszal megfűrt fából kifolyó
levet, a *viricset* itták. „A nyírfalapi-feredő rehomától jó.” Fája *sujok-*
és *orsófaragásra*, *taligakészítésre* volt használatos.
58. *Cornus sanguinea* L.: *csontfa*.
59. *Corylus avellana* L.: *magyaró*. Termését gyűjtik. Levelét vágott
sebekre teszik. Régen főztek *magyarólapi-teát* is. *Villanyélnék*, és *csürök-*
nék (játékhoz való bot) a *magyarófa* a legjobb.
60. *Crataegus monogyna* Jacq.: *istenyümölcse*, *galagonya*, *gelego-
nya*. Régen tiltották fogyasztását, ma megeszik. Virágteája csökkenti a
vérnyomást és „megtéríti a szívasztmát”. A kérgéből készült főzet „elüzi
a pántikagelesztát”.
61. *Fagus silvatica* L.: *bikfa*. *Makkja* disznóeleség volt, sőt étolajat is
ütöttek belőle. A szárított *bikfakereg* az állatok hasmenésére jó. Építő-
és tűzifa. *Hammuja szapulólúgnak* kellett a mosáshoz. Bükkfából készült
a malomban a *korong* és a *bélkerek*; a *vízigáter* részei közül a *cirkula-
pad*, a *csiga*, a *csigaszeke*, a *párna*, a *járom*, a *sungkerek* és a *hajtórúd*;
a len- és a kendermunkában használatos *tiló*, *léhelő*, *gereben* és *fonóke-
rek*; a szövőszék részei közül a *hasajó*, a *vászonfeszítő* és a *csöllökerek*.

Továbbá a *fészi* (fejsze) és a *csákány* nyele, a *vajverés*hez használt *brigyó* feje, a *cséphadaró* *hadarója* és az eke farésze, a *gerendej* is.

62. *Fraxinus excelsior* L.: *kőrösfa*. Ebből készült a *gerebjefej* és a *gerebjefog*, esetenként a malomban a *korong*. Tűzifa is.

63. *Juniperus communis* L.: *borsika*. *Bogyója* pálinkaízesítő.

64. *Lonicera xylosteum* L.: *kutyacsérésznye*. Mérgezőnek tartják.

65. *Picea abies* (L.) Karsten: *vörösfenyő*. *Piroscsalókjából* (fiatal toboz) köhögés elleni szirup készül, régebben pálinkát is ízesítettek vele. Gyomorsav ellen jó, ha *fenyőújulást* (fiatal, az évi hajtásvéget) rágnak és a képződő levét lenyelik. A gömb alakú fenyőszurok, a *csiperke* rágni jó. A férfiöltözet *hímein* gyakori az aprófenyőt ábrázoló *bojtos* minta. Fája a legáltalánosabban használt épület- és tűzifa. Ebből készült a lakóház, a *csűr*, a *nyároló kaliba* és a *malomház* is. Gerendának, deszkának, *dengának* (donga) és *dránicának*⁹ (nyersen hasított zsindegy) egyaránt feldolgozták. Fenyődeszkából készült a malomban a *garad*, a *tejke*, a *lisztesláda*, a *laj* és a *futólaj*; a *vízigáter lappancsa*; a mosáshoz használt *törzsölőtekenyő*. Dongából készült az esztenán nélkülözhetetlen *fejősetár*, *küppüllő*, *budáka*¹⁰ (sajtkészítő cseber), *légej* (savanyútej tartására), *dézsza* (ordának, sajtnak); a háznál a *káposztáskád*, a *szapullókád* és a *lúgoscseber*. A háziipar eszközei közül a *guzsaj*, a szövőszék, a *vetőfa*, a *tekerőlevel*, valamint a szövőszék *eresztőrúdja*, *bordahija* és *csöllökereke*.

66. *Pinus silvestris* L.: *lucsfenyő*.

67. *Populus alba* L.: *nyárfa*.

68. *P. tremula* L.: *nyárfa*. Rügyéből tavasszal a vérkeringést élénkítő, a reumás fájdalmakat enyhítő főzet készül.

69. *Robinia pseudacacia* L.: *akác*. Nyers virága gyermekcsemege, a szárítottból élvezeti tea készül.

70. *Rosa canina* L.: *hécserli*, *segvakaró*. Teája erősítő hatású.

71. *Rubus caesius* L.: *szédér*.

72. *R. ideaeus* L.: *mána*. Levéből élvezeti teát, terméséből lázcsillapító hatású szirupot és bort készítenek.

73. *Quercus petraea* (Matt.) Liebl.: *cserefa*.

74. *Salix alba* L.: *fehércifca*. Barkavirágzatát, a *pimpót* csak megszentelve viszik be a házba. Torokfájáskor *szentelt pimpót* kell lenyelni, attól elmúlik. Fája *kaszanyélnak* jó.

75. *S. cinerea* L.: *Rakottya*. *Rakottyas* falurész erről kapta a nevét.

76. *S. purpurea* L.: *csigoja*. A *csigojakereg* főzetét a *rehomások* fürdővizébe töltik. Sárgára festi a húsvéti tojást.

77. *Sambucus nigra* L.: *bojza*. A virágzatból üdítő italt (*szuk*)¹¹ és teát készítenek; utóbbi a vesebetegek isszák. Fájából van a fonalat tartó *moszor*¹² (cséve) és a szövőszéken a *cső*.

78. *S. racemosa* L.: *pirosbojza*.

79. *Sorbus aucuparia* L.: *kórusfa*. Szárított, megtört kérge az állatok hasmenése és a kutya veszettsége ellen használatos. Termése régebben pálinkaízesítő volt.

80. *Ulmus scabra* Mill.: *szilfa*.

81. *Vaccinium myrtillus* L.: *feketekokojza*. A *bogyója* jó hasmenés ellen. A *kórótea* élvezeti ital és gyomortakarító hatása is van.

82. *V. vitis-idaea* L.: *piroskokozza*. Kóróját teakeverékekbe teszik.

83. *Viburnum lantana* L.: *somfa*, *csontfa*. Pásztorbotnak ez a legjobb.

IV. Lágyszárú erdei növények

84. *Actaea spicata* L.: *tolvajlapi*. Levelét sebre teszik, kihúzza a gennyet. Télen szárítva használják: a porát hintik a sebre.

85. *Antennaria dioica* (L.) Gärtn.: *gyapár*.

86. *Avenella flexuosa* (L.) Parl.: *imola*. Vö. 24.

87. *Campanula patula* L. ssp. *abietina* (Gris. et Sch.) Simk.: *harangvirág*.

88. *C. persicifolia* L.: *harangvirág*.

89. *Chamaenerion angustifolium* (L.) Scop.: *észburétúra*.¹³ Jó „hüléstől fürdőt venni”. A medve tavasszal kiássa a gyökerét, ettől kap erőre.

90. *Convallaria majalis* L.: *gyöngyvirág*.

91. *Daphne mezereum* L.: *farkashárs*, virága *vadboroszlán*. Disznóvész ellen adják, az állat ételébe keverik.

92. *Digitalis grandiflora* Mill.: *tejes részfugburján*. „Állat csicsére levezéstől.” (*A részfug* tögybetegség.) A tehén sós, mákos lisztet kap; vizet nem ihat, csak *részfugfőzetet*. Ezzel a lével mossák is a tögyét. Vö. 103, 109; ez úgy gyógyítja meg az állatot, hogy közben nem apad el a teje.

93. *Dryopteris filix-mas* (L.) Schott.: *ördögborda*.

94. *Euphorbia amygdaloides* L.: *álivor*.¹⁴ „Fertétlenítő a sebekre.” Különösen a ló sebeit kezelik vele, szárított porát hintve rá vagy főzetével locsolva. A lé távol tartja a legyeket is.

95. *Fragaria vesca* L.: *fődiepër*.

96. *F. viridis* Duch.: *nyülepër*.

97. *Galanthus nivalis* L.: *hóvirág*.

98. *Gentiana asclepiadea* L.: *epefü*. A szárított herbából főtt tea, keserűen fogyasztva, epebeteg állatnak és embernek egyaránt jó. A tyúk ivóvizébe töltik, a juhok pedig leöntik a torkán.

99. *G. cruciata* L.: *gyërtyámburján*. A gyökerét borba vagy pálinkába teszik, a sárigságba esett beteg arról iszik. Nagy becsben tartják.

100. *Helleborus purpurascens* W. et. K.: *észpënz*, *észpëndz*, *paponya*. Gyökerét a beteg disznó fülébe húzzák. Mérgező növény.

101. *Lycopodium clavatum* L.: *bundzsák*. Aki a teáját issza, leszokik a dohányzásról. Párnát készítenek belőle télire a méhkaptárba.

102. *Majanthemum bifolium* (L.) Schm.: *torokgyékburján*. Vö. 49.

103. *Monotropa hypopitys* L.: *részfugburján*. Tehénnel etetik sós lisztben; meggyógyítja, de elapasztja a tejét. Vö. 92.

104. *Oxalis acetosella* L.: *erdeisódsi*, *erdeisóska*. Levele csemege.

105. *Paris quadrifolius* L.: *pokolszökésburján*. A *pokolszökés* mérges pattanás, kelés, amely nehezen *gyaul* (javul, gyógyul) meg. Erre teszik a levelet, ez *kihúzza*. Szokás mézzel felragasztani. Használatát az a hiedelem szabja meg, hogy „a bongyikás [bogyós] a férfié, a másik a nőé”.

106. *Polypodium vulgare* L.: *fődimagyaró*. Gyöktörzse csemege volt.

107. *Polygonatum odoratum* (Mill.) Druce: *kakastaré*.

108. *Pteridium aquilinum* (L.) Kuhn: *ördögborda*.

109. *Scrophularia nodosa* L.: *részfugburján*. Kiskertben is. Vö. 92, 103
110. *Viola odorata* L.: *iboja*. Csak Szent György napja után viszik be a házba.

V. Vetési gyomok

111. *Atriplex patula* L.: *laboda*.
112. *Convolvulus arvensis* L.: *vad faszujkavirág*.
113. *Equisetum arvense* L.: *békaláb*. Teáját vesebetegek isszák.
114. *Galinsoga parviflora* Cav.: *hadiburján*, *katonaburján*. Az első világháborúban hurcolták be a katonák szénával.
115. *Polygonum lapathifolium* L.: *hunyor*, *szégyénburján*. Ha az állat sebéét főzetével locsolják vagy ráteszik a levelét, akkor nem járja a légy. Hiedelmek: a) Valamikor egész levele piros volt; ahogy pirossága tűnik el, úgy múlik el a szégyen a világon. b) Amikor még a férfiaknak volt havi vérzésük, Szent Péter elcsepegette; ettől foltos. Kérte az Urat, tegye át a nőkre; azóta a nőknél van a havibaj.
116. *Sinapis arvensis* L.: *rabcson*. Leveléből levest főznek.
117. *Sonchus oleraceus* L.: *disznyókáposzta*. Szeretik a disznók.
118. *Stellaria media* (L.) Vill.: *tyukorfű*. *Kiromlásra* való. Megtörve, megsózva rákötik a *kiromlott* (ficamodott, rándult) testrésze.
119. *Symphytum officinale* L.: *feketenadáj*. Gyökerét megtörik, édes-tejjel a csonttörésre kötik. Festőnövény, feketét ad.
120. *Viola arvensis* Murr.: *vadárvacska*.

VI. Útmenti gyomok

121. *Agrimonia eupatoria* L.: *tüdőfű*. Teáját elsősorban a tüdőbetegek isszák, de a gyomorfájósok is.
122. *Anthriscus cerefolium* (L.) Hoffm.: *vadpétérzsejém*. A leveléből *vízalakadástól* való teát főznek; ezt szívbetegek is isszák.
123. *Arctium lappa* L.: *burusztuj*, *burusztóburján*.¹⁵ Fájós fejet és derekat borogatnak vele. Sózott levelével hónaljpakolást végeznek.
124. *A. tomentosum* Mill.: *burusztuj*, *burusztóburján*. Mint az előbbi.
125. *Artemisia absinthium* L.: *fehérüröm*. Bolhaűző, bár a *zöldüröm* erősebb. Az *ürmös bort* „regátiak”¹⁶ csinálják, jó a májnak”.
126. *A. vulgaris* L.: *zöldüröm*. A legjobb bolhaűző, pásztorszálláson is teszik a fekhely alá. Fürdővizet is illatosítanak vele.
127. *Chelidonium majus* L.: *vérburján*, *fökönburján*. A vérhas ellen-szere; a marháknak nyersen megvágva vagy szárazon összetörve adják, az embernek teát főznek belőle. „Leve elveszi a fökönt” (szemölcs).
128. *Cichorium intybus* L.: *májburján*. Teáját a májbetegek isszák.
129. *Cirsium vulgare* (Savi) Ten.: *csipke*.
130. *Dipsacus laciniatus* L.: *szamárcsipke*. Teája szamárköhögés ellen jó.
131. *Hyosciamus niger* L.: *belén*, *belénd*. Levelét sebre teszik.
132. *Lamium album* L.: *árvacsihány*.
133. *Leonurus cardiaca* L.: *gyöngyaja*, *szívburján*. Szívfájdalmak esetén egy-egy kispohárnyi teát isznak belőle.
134. *Malva neglecta* Wallr.: *papsajt*. Csemege. Szólás: „Örökké nem papsajt.”

135. *Matricaria chamomilla* L.: *kamilla, almabüzü*. Virágát Szent János napja előtt szedik. Teája bármilyen gyulladásra jó; ezzel öblögetik a fájós fogat is. Főzetét borjaknak hasmenés ellen és a kérődzés elősegítésére adják, méheknek szirupba keverik.

136. *M. inodora* L.: *kamilla, almabüzü*. Mint az előbbi, összetévesztve.

137. *Melilotus officinalis* (L.) Pallas: *szurcsina*,¹⁷ *szentilonaburján*. Szédülés ellen a gőzével párolnak. Vázába is teszik.

138. *Nepeta cataria* L.: *méburján*. Bedörzsölik vele a *rajfogó ládat*, mert illata vonzza a méheket.

139. *Plantago major* L.: *útilapi*. Levelét sebre teszik, teáját tüdőbetegnek adják.

140. *Potentilla anserina* L.: *libapimpó*. Hasmenés és májbaj ellenszere.

141. *Rumex crispus* L.: *lósódi*. Száraz magvából hasmenés ellen, gyökeréből rüh ellen készítenek háziszert.

142. *Sambucus ebulus* L.: *büdösbojza*. A trombózis lábát a levében áztatják. „Ha pityókába vetik [dobják], a féreg [egér] elmegyén.”

143. *Senecio vulgaris* L.: *rontóburján*. Édestejjel leöntik, sót hintenek rá és úgy kötik a zúzódott vagy ficamodott testrészre.

144. *Tussilago farfara* L.: *podbállapi*.¹⁸ Levelébe *tötéléket* tesznek, vö. 30, 208.

145. *Urtica dioica* L.: *csihány*. Tavasszal baromfi- és disznóeledel.

146. *U. urens* L.: *árvacsihány*. Vizelethajtó, értágító teát főznek belőle. Külsőleg: megütögetik vele a *rehomás* helyet.

147. *Xanthium strumarium* L.: *disznyómagyaró*. Teája *fojlástól* (fulladás, asztma ellen) használatos.

VII. Kerti virágok

148. *Aconitum variegatum* L.: *papucs*. Általánosan kedvelt, elterjedt.

149. *Alcea rosea* L.: *fátalan rózsa*.

150. *Aquilegia vulgaris* L.: *harangvirág*.

151. *Artemisia abrotanum* L.: *citros*. Hagyományosan az öregasszonyok kedvelt virága, vagyis *vénasszonybüzlentyű*. Vö. 152, 155.

152. *A. annua* L.: *rozsmarint*. Mint 151. és 155.

153. *Calendula officinalis* L.: *cigányvirág*.

154. *Callistephus chinensis* (L.) Nees.: *őszirózsa*.

155. *Chenopodium botrys* L.: *rozsmarint*. Mint 151. és 152.

156. *Chrysanthemum x hortorum* Bailey: *krizántin*.

157. *Cosmos bipinnatus* Cav.: *pillangóvirág, lepke*. Nagyon népszerű.

158. *Dahlia variabilis* (Wild.) Desf.: *györgyina*.

159. *Dianthus barbatus* L.: *szekfű*.

160. *Dicentra spectabilis* (L.) DC: *csercse*.¹⁹

161. *Geranium macrorrhizum* L.: *recésmuskáta*.

162. *Gladiolus gandavensis* v. Houtte: *kardosliliom*.

163. *Gypsophila elegans* M.B.: *fátyorka*.

164. *Hemerocallis fulva* L.: *tüzesliliom*.

165. *Ipomoea purpurea* (L.) Roth.: *faszujkavirág*. Hátra futtatják.

166. *Iris germanica* L.: *kékliliom*.

167. *Lilium candidum* L.: *fehértüzliliom, szentjózsef-virág*.

168. *Narcissus poeticus* L.: *nárcius*.

169. *Ocimum basilicum* L.: *buszujok*.²⁰ A románok kedvelik, így ismerik.
170. *Paeonia officinalis* L.: *bazsarózsa*. Gyökeréből a szarvasmarha vérvizelése ellen készítenek főzetet.
171. *Phlox paniculata* L.: *ezéréccaka*. Fehér és piros is van.
172. *Portulaca grandiflora* Hook: *kőfojóka*.
173. *Reseda odorata* L.: *rézéta, rözenta*. Sok volt, de eltűnőben van.
174. *Salvia splendens* Sellow: *szávia*.
175. *Sempervivum tectorum* L.: *kőrózsa*. Levét a fájós fülbe csepegtetik.
176. *Tanacetum balsamita* L.: *boldogasszonylapi*. Levelét sebre teszik.
177. *Tropaeolum majus* L.: *tőcséresvirág*.
178. *Tulipa gesneriana* L.: *tulipánt*. Kedvelt mintaelem (faragás, hímzés).
179. *Typhoides arundinacea* (L.) Mch. var. *picta* (L.) Janch: *pántikafű*.
180. *Vinca minor* L.: *szászfűlapi*. A máj- és epebetegyek isszák a teáját. Lakodalmi bokrétát is kötöttek belőle.
181. *Viola wittrockiana* Gams.: *árvácska*.

VIII. Cserepes dísznövények

182. *Aloë arborescens* Mill.: *gyógykaktusz*.
183. *Begonia* sp.: *jégvirág*.
184. *Fuchsia magellanica* Lam.: *csercse*.
185. *Majorana hortensis* Mch.: *majorána*. Az ablakokban tartották, ma már alig van. Étélízesítőnek, de hűlést és fejfájást enyhítő teának is használták.
186. *Pelargonium zonale* (L.) Ait.: *lizi, muskáta*.
187. *Phyllocactus* sp.: *kaktusz*.
188. *Sansevieria trifasciata* Prain: *kukoricakaktusz*.
189. *Tradescantia albiflora* Kunth.: *jojóka*.
190. *Zygocactus truncatus* (Haw) K. Schum.: *krécsunyika*.²¹ Nagyon kedvelt.

IX. Díszfák és díszcserjék

191. *Aesculus hippocastanum* L.: *vadgesztenye*.
192. *Biota orientalis* (L.) Endl.: *csetránbojt*.²² Lakodalmi bokrétának használatos, kályhaezüsttel sárgára vagy fehérre bronzozva.
193. *Buxus sempervirens* L.: *örökzöld, bukszus*. Kevés van.
194. *Philadelphus coronarius* L.: *jázmin*.
195. *Populus nigra* L. ssp. *pyramidalis* (Rozier) Čelak: *jegenyefa*.
196. *Rosa* sp.: *farózsavirág*. Szirmából befőtt és szirup készül.
197. *Salix babylonica* L.: *szomorúficfa*.
198. *Spiraea media* Schm.: *kuszuruvirág*.
199. *Syringa vulgaris* L.: *boroszlán, orgona*.
200. *Taxus baccata* L.: *tiszafa*. Csak ültetve ismerik.
201. *Tilia cordata* Mill.: *szádokfa*. Virágából élvezeti tea készül, enyhíti a hűlést.
202. *Viburnum opulus* L. var. *roseum* L.: *labdarózsa*.

X. Konyhakerti növények

203. *Allium cepa* L.: *vörëshagyma*. Húsos levelét kelésre borítják, piros *hajával* tojást festenek.

204. *A. fistulosum* L.: *gazdasszonyhagyma, szaporahagyma*.

205. *A. sativum* L.: *fokhagyma*.

206. *Anethum graveolens* L.: *kapor*. Ízesítő *álivánkába*²³ (tejjel ki-kavart puliszkalisztból, tepsiben sütik), ordás lepénybe, káposzta mellé.

207. *Apium graveolens* L.: *celler*.

208. *Armoracia lapathifolia* Usteri: *torma, turma*. A *tüdősök* (tüdőbajosok) borba teszik, kályha mellett három napig érlelik és naponta három pohárral isznak belőle. Ha megreszelik és mézzel eszik, „új tüdő nő tőle”. Savanyú uborka mellé teszik, levelébe *tőteléket* raknak, vö. 30, 144.

209. *Artemisia dracunculus* L.: *tárkony, tárhon*.²⁴ Kedvelt ételízesítő. Rágcsálva idegnyugtató, vérnyomáscsökkentő. Teája ugyanúgy.

210. *Beta vulgaris* L. a) conv. *crassa* Alef.: *takarmányrépa*. b) conv. *conditiva* Alef.: *cékla*.

211. *Brassica oleracea* L.: a) conv. *capitata* L.: *káposzta*. Az *édés-káposztalapi* fagyásra jó. A *káposztalé* erősítő, megfázáskor isszák. b) conv. *gongyloides* L.: *karalábé*.

212. *Capsicum annuum* L.: *paprika, árdé*.²⁵ Cserepes dísznövény is.

213. *Cucumis sativus* L.: *uborka*. Termesztik, bár néha lefagy.

214. *Cucurbita maxima* Duch.: *sütőbosztán*.²⁶ Kedvelt őszi csemege.

215. *C. pepo* L.: *bosztán*.

216. *Daucus carota* L. ssp. *sativus* (Hoffm.) Arcang.: *murok*.

217. *Fragaria moschata* Duch.: *fődiepër*.

218. *Lactuca sativa* L.: *saláta*.

219. *Levisticum officinale* Koch.: *leostyán, léstyán*.²⁷

220. *Lycopersicon esculentum* Mill.: *paradicsom*. Általában nem érik be, de a konyhában felaggatva megpirosodik.

221. *Mentha piperita* Huds.: *hidegminta, fekete fodorminta, mëntoszán*.²⁸ Teája hűléskor jó, valamikor ezt adták a tífuszos betegnek is. Méneknak szirupba főzik. Régen pálinkaízesítő is volt.

222. *M. spicata* L. var. *crispa* (Benth.) Mansf.: *fodorminta*. Hűlés elleni és *légtágító* teát főznek belőle.

223. *Papaver somniferum* L.: *mák*. A *mákfejből* főtt teával altatták el régen a síró csecsemőt. Olajat ütöttek a magvából, visszamaradt pogácsáját ember is, állat is megette.

224. *Petroselinum crispum* (Mill.) A. W. Hill.: *pétërzsejëm*.

225. *Phaseolus vulgaris* L.: *faszujka*.

226. *Raphanus sativus* L.: *retëk*.

227. *Satureja hortensis* L.: *csombor*. Nagyon kedvelik.

228. *Solanum tuberosum* L.: *pityóka*. Nyers levét a gyomorbetegnek adják. Kukoricával, cukorral erjesztve pálinkát is főznek belőle.

229. *Spinacia oleracea* L.: *spenót*. Főzeléknek használják. *S. oleracea* L. cv. *rotundifolia* Alef.: *piroslaboda*. Levesnek jó.

230. *Vicia faba* L.: *bab*. Zöld hüvelyéből főzeléket készítenek.

XI. Szántóföldön termesztett fajok

231. *Avena sativa* L.: *zab*. A *zabtea* köhögéscsillapító.
232. *Cannabis sativa* L.: *kendőr*. Feldolgozásának hagyománya volt, a *kendőrfonalból* zsák, alsólepedő stb. készült. Olaja rossz szagú.
233. *Helianthus annuus* L.: *napraforgó*. Szórványosan termesztik.
234. *Hordeum vulgare* L.: *árpa*. Az *árpakása* a rizset helyettesítette.
235. *Linum usitatissimum* L.: *len*. Fonala ruházati alapanyag, gyakran pamutszállal keverve. Helyben olajat is ütöttek belőle. Az olajpogácsát a háziállatoknak adták.
236. *Oryza sativa* L.: *rizs*. A *rizslé* a hasmenés ellenszere.
237. *Secale cereale* L.: *rozs*. Régen rozslisztből is sült kenyér. A megpörkölt magvakat kávépótléknak használták.
238. *Triticum aestivum* L.: *búza*. A *korpa* jó borogatni.
239. *Zea mays* L.: *tőrëkbúza*. A rövid tenyészidejű fajták beérnek. Lisztje élelmezési alapcikk. A darabos *kása* rizspótló volt. A *hajából* főtt teát a gyomorfájósok isszák. Pálinkafőzésre is jó, vö. 228.

XII. Gyümölcsfák és cserjék

240. *Cerasus avium* (L.) Mch.: *csërësznye*. A *kórójából* (termés-kocsány) a vesebetegeknek főznek teát.
241. *C. vulgaris* Mill.: *meggy*. Kedvelt pálinkaízesítő.
242. *Juglans regia* L.: *dió*. Festőnövény: *lapija* és *bogyója* (termés-burok) kávészínt ad a gyapjúnak. A szekrénybe, ruha közé téve a levele távoltartja a molyokat. Az éretlen, még puha héjú diót burkától megfosztva szirupnak főzik; jó a gyomor-, máj- és epebetegeknek.
243. *Malus domestica* Borkh.: *alma*. Bort készítenek belőle. Reszelve hasmenés ellen eszik.
244. *Morus alba* L.: *epër*. Ritka, de nagyon kedvelt gyümölcs.
245. *Prunus domestica* L.: *szilva*. Befőttnek, lekvárnak, pálinkának használják.
246. *Pyrus communis* L.: *körte*.
247. *Ribes nigrum* L.: *feketeribizli*. A borkészítés szokása újban terjed. Bora emeli, *lapiteája* csökkenti a vérnyomást.
248. *R. rubrum* L.: *pirosribizli*.
249. *R. uva-crispa* L.: *füge*. Nyersen fogyasztva, befőttnek, bornak használatos.
250. *Vitis vinifera* L.: *szöllő*. Nem érik be, dísznek tartják.
251. Kiegészítés: *szénamurha* (vegyes törmelék). A belőle készült fürdő *leveszi* a daganatokat.

A növények megoszlása és felhasználása

Az adattárba fölvetett 250 fajból 146 a spontán (vad) flórát képviseli (I–VI. csoport), 104-et pedig termesztenek (VII–XII. csoport), a spontán flóra tehát gazdagabban képviselt, mint a kultúrflóra.

A növényismeret növénycsoportok szerinti megoszlását szemlélteti az alábbi táblázat:

Növénycsoportok	Az ismert fajok	
	száma	százalékos aránya
I. Lágyszárú mezei növények (1–40)	40	16,0
II. Lágyszárú vízmenti növények (41–52)	12	4,8
III. Erdei fák és bokrok (59–83)	31	12,4
IV. Lágyszárú erdei növények (84–110)	27	10,8
V. Vetési gyomok (111–120)	10	4,0
VI. Útmenti gyomok (121–147)	27	10,8
VII. Kerti virágok (148–181)	34	13,6
VIII. Cserepes dísznövények (182–190)	9	3,6
IX. Díszfák és cserjék (191–202)	12	4,8
X. Konyhakerti növények (203–230)	28	11,2
XI. Szántóföldi fajok (231–239)	9	3,6
XII. Gyümölcsfák és cserjék (240–250)	11	4,4
Összesen	250	100,0

Az adatközlők 66 fajnak (26%) csak a megnevezését tudták, 184 fajnak (74%) viszont egy- vagy többféle felhasználását ismerték, amint a következő táblázat mutatja:

A felhasználás köre	A felhasználási módok száma	A fajok száma
I. Népi gyógyászat	53	131
II. Táplálék, csemege	14	99
III. Állati eledel	1	15
IV. Festés, mosás	3	9
V. Hiedelmek, szokások	5	21
VI. Dísznövény	1	62
VII. Népi ipar, eszközkészítés	1	13
VIII. Különfélék	11	26
Összesen	89	376

Egy-egy növény felhasználási módja többszörös; innen az eltérés az adattár és e táblázat között.

A helyi népi növénynevek mutatója

A népi növényismeret részeként a helyi népi növénytani szakszókincset is vizsgáltuk. Összesen 269 fajnevet jegyeztünk le; ezek közül az idézett szakirodalomban csak 78-at találtunk.

Akác 69; alma 243; almabüzü 135, 136.

Álivor 94; árdé 212; árpa 234; ászpa, zászpa 39; árvacsihány 132, 146; árvácska 181.

Bab 230; bakcekakóró, bakszukakóró 35; bartacin 19; bazsarózsa 170; bábakonty 7; bárányláb 31; belén, belénd 131; bergőburján 22; békaláb 113;

bikfa 61; boglárka 4; bojza 77; boldogasszonylapi 176; boroszlán 199; borsika 63; borsostyuka 6; bosztán 215; bukszus 193; bundzsák 101; burusztóburján, burusztuj 123, 124; buszujok 169; búza 238; бүдösbojza 142; бүдösburján 32.

Celler 207; cékla 210; cigánvirág 153; cikória 33; cintórium 9; citros 151.

Csengőkóró 29; csercse 160, 184; cserefa 73; csérésznye 240; cserfa 55, 56; csetránbojt 192; csigoja 76; csihány 145; csipke 129; csombor 227; csontfa 58, 83.

Dió 242; disznyókáposzta 117; disznyómagyaró 147.

Egerfa 55, 56; epefü 98; epër 244; erdeisódi, erdeisóska 104; észburetúra 89; észpénz, észpéndz 100; ezercéccaka 171; ezérjófű 9.

Farkashárs 91; farózsavirág 196; faszujka 225; faszujkavirág 165; fáatalan rózsa 149; fátyorka 163; fehérboglar 38; fehérfenyő 53; fehérficfa 74; fehérhátú burján 25; fehérliliom 167; fehérüröm 125; fehér vadlóhere 36; fekete fodorminta 221; feketekokojza 81; feketenadáj 119; feketeribizli 247; férégfü, férégfarkú fű 1; fináctubák 51; fodorminta 222; fojóka 189; fokhagyma 205; főkönburján 127; földieper 95, 217; földimagyaró 106; füge 249.

Galagonya, gelegonya 60; gazdasszonyhagyma 204.

Gyapár 85; gyertyámburján 99; gyógykaktusz 182; gyöngyaja 133; gyöngyvirág 90; györgyina 158.

Hadiburján 114; harangvirág 87, 88, 150; hęcserli 70; hidegminta 221; hóvirág 97; hunyor 115.

Iboja 110; imola 24, 86; istengyümölcse 60.

Jávorfá 54; jázmin 194; jegenyefa 195; jégvirág 183; joharfa 54.

Kakastaré 107; kaktusz 187; kamilla 135, 136; kapor 206; karalábé 211; kardosliliom 162; katonaburján 114; káposzta 211; keménmag 8; kendër 232; kékliliom 166; kéknefejejs 47; komló 45; kórusfa 79; körte 246; kőfojóka 172; kőrózsa 175; kőrösfa 62; kręcsunyika 190; krizántin 156; kukoricakaktusz 188; kukukvirág 26; kuszuruvirág 198; kutyacsérésznye 64.

Labdarózsa 202; laboda 111; láncfűlapi 33; len 235; leostyán, léstyán 219; lepke 157; libapimpó 140; lizi 186; lóhere 37; lóminta 46; lósódi 141; lucsfenyő 66.

Macskaköröm 17; magyaró 59; majorána 185; margaretta 10; májburján 128; mák 223; mána 72; Mária virága 47; medvesaláta 42; męgy 241; męntoszán 221; męburján 138; mocsárlapi 41; murok 216; muskáta 186.

Napraforgó 233; nárcius 168.

Nyárfá 67, 68; nyírfá 57; nyúleper 96.

Orgona 199; ótvarburján 21.

Ördögboroda 93, 108; örményburján 20; örökzöld 193; őszirózsa 154.

Paponya 100; paprika 212; papsajt 134; papucs 148; papvirág 10; paradicsom 220; pántikafű 179; pětërzsejëm 224; pillangóvirág 157; pimpó 44; pirosbojza 78; piroskokojza 82; piroslaboda 229; pirosribizli 248; pityóka 228; podbállapi 144; pokolszökésburján 105; pozsárnyica 16; pujkafű 1.

Rabcsont 116; ragadván 14; rakottya 75; recésmuskáta 161; részfugburján 92, 103, 109; retek 226; rézéta, rézenta 173; rezgő 5; rizs 236; rontóburján 143; rozs 237; rozsmarint 152, 155.

Saláta 218; sárgaburján 27, 28; sáté 50; segvakaró 70; somfa 83; sósvi, sóska 30; spenót 229; sullófű 43; sütőbosztán 214.

Szamárcsipke 130; szaporahagyma 204; szádokfa 201; szászfűlapi 180; szávia 174; szédér 71; szekfű 159; szentilona-burján 137; szentjános-burján 15; szentjózsef-virág 167; szégyénburján 115; szilva 245; szilfa 80; szívburján 133; szokaburján 3; szomorúficfa 197; szöllő 250; szörce 18; szuresina 137; szűrfű 23.

Takarmányrépa 210; tamariska 48; tárkony, tárhon 209; tejes részfugburján 92; térékbúza 239; tisztafa 200; tolvajlapi 84; torma, turma 208; torokgyékburján 49, 102; tócséresvirág 177; tulipánt 178; tüdőfű 121; tüzesliliom 164.

Tyukorfű 118.

Uborka 213; útilapi 139.

Vadárvácska 120; vadboroszlán 91; vadborsó 40; vadesombor 34; vad faszujkavirág 112; vadfodorminta 46; vadgesztenye 191; vadmurok 12; vadpétérzsejém 122; vad szentjózsef-virág 13; vaktetűburján 25; varjúhagyma 11; véréshagyma 203; vérburján 16, 127; vízipuja 52.

Zab 231; zászpa, ászpa 39; zödüröm 126.

Zsanikalapi 2.

A felhasználási módok mutatója

*I. Népi gyógyászat.*²⁹ Altató 223; bőrbetegségekre 15, 21, 23; daganatra 238, 251; derékfájás ellen 123, 124; disznóvész ellen 91, 100; epebetegségekre 98, 180, 244; erősítő 70, 213; égésre 52; fagyásra 211; fehérfolyás ellen 38; fejfájásra 123, 124, 185; féregűzésre 60; ficamra, rándulásra 118, 143; fogfájásra 135; *fojlástól* 147; fülfájásra 175; gyomorfájásra 8, 9, 16, 37, 121, 228, 239; gyomorműködést serkentő 81, 242; gyomorsav ellen 65; gyulladásra 135; hasmenés ellen 1, 8, 16, 61, 79, 81, 135, 140, 141, 236, 243; hűlés ellen 89, 185, 201, 211, 221, 222; idegcsillapító 209; kelésre 203; köhögés ellen 34, 65, 231; *légtágító* 222; májbetegségekre 1, 9, 29, 125, 128, 140, 180, 244; mellfájásra 26; *ótvar* ellen 21; *pokolszökésre* 105; *részfug* ellen 92, 103, 109; reuma ellen 57, 68, 76, 146; sárgaság ellen 27, 28, 99; sebre 15, 59, 84, 94, 115, 131, 139, 176; szamárköhögésre 130; szemölcsre 127; szédülés ellen 137; szélhajtásra 8; szívbetegségekre 13, 60, 122, 133; *szokára* 3; torokfájásra 34, 74; torokgyík ellen 49, 102; törésre 119; trombózis ellen 142; tüdőbetegnek 36, 52, 121, 135, 139, 208; *vaktetű* ellen 25; vesebetegnek 13, 77, 113, 240; veszettség ellen 79; vérhas ellen 16, 127; vérkeringés javítására 68, 142, 146; vérnyomás csökkentésére 34, 60, 209, 247; vérvizelés ellen 48, 170; vízhajtó 122, 146.

II. Táplálék, csemege. Általában 59, 71, 72, 95, 96, 203–205, 210–214, 216–218, 220, 225, 226, 228, 230, 234, 236–239, 240–249; bornak 72, 243, 247, 249; csemege 6, 7, 30, 35, 57, 60, 69, 104, 106, 134, 214; élvezeti tea 59, 69, 70, 72, 81, 82, 201; ételízestő 185, 203–209, 219, 224, 227; főzelék 6, 229, 230; kávépótló 237; levesnek 8, 33, 116, 229; olajnak 61, 223, 232, 233, 235; pálinkaízestő 8, 46, 63, 65, 79, 221; pálinkafőzésre 238,

239, 241, 245; szirupnak 65, 72, 196, 242; *tőteleknek* 30, 144, 208; üdítőitalnak 77.

III. *Állati eledel.* 1, 2, 18, 19, 37, 42, 61, 117, 145, 210, 215, 223, 231, 234, 235.

IV. *Festés, mosás.*³⁰ Gyapjűfestésre 23, 55, 56, 119, 244; mosásra 43, 61; tojásfestésre 76, 205.

V. *Hiedelmek, szokások, díszítés.* Díszítő motívumok 65, 158, 178; hiedelmek 22, 26, 47, 74, 89, 105, 110, 115, 142; lakodalomban 5, 53, 192; öregasszonyok virága 151, 152, 155; szólás 11, 39, 134.

VI. *Dísznövény.* 5, 16, 26, 44, 45, 53, 90, 91, 110, 137, 148–202, 212, 250.

VII. *Népi ipar, eszközkészítés.* 53, 54, 57, 59, 61, 62, 65, 68, 74, 77, 83, 232, 235.

VIII. *Különfélék.* Bolhaűzésre 46, 125, 126; dohány helyett 51; dohányzásról leszokni 101; fürdővízbe 10, 15, 21, 23, 126; karácsonyfa 53; méhészetben 1, 37, 101, 135, 138, 221; mérgező 11, 39, 64, 100, 131; moly ellen 242; nemi izgató 22; rüh ellen 141; tetűirtásra 39.

JEGYZETEK

¹ Rácz Gábor – Holló Gábor: *Plante folosite în medicina populară din Bazinul superior al Troțușului (Ghimeș) = Plantele medicinale din flora spontană a Bazinului Ciuc.* Miercurea-Ciuc 1968. 171–176.

² Kóczian Géza – Pintér István – Szabó László: *Adatok a gyimesi csángók népi gyógyászatához.* Gyógyszerészet XIX (1975). 226–230. és Kóczian Géza – Pintér István – Gál Miklós – Szabó István – Szabó László: *Etnobotanikai adatok Gyimesvölgyéből.* Bot. Közl. LXIII (1976). 29–35.

³ Bővebben Antal Imre: *A gyimesi csángó településről.* Művelődés XXXIII (1979). 4. sz. 36–37; 5. sz. 43–44; 6. sz. 42–43; 7. sz. 37–39. Vö. még Vámszer Géza: *A gyimesi csángók = Életforma és anyagi műveltség.* Néprajzi dolgozatok, gyűjtések, adatok (1930–1975). Bukarest 1977. 194–199.

⁴ Antal, i.m.

⁵ A román nép növényismeretének áttekintéséhez I. Butură, Valer: *Enciclopedia de etnobotanică românească.* Buc. 1979. és korábban Borza, Alexandra: *Dictionar etnobotanic cuprinzind denumirile populare românești și în alte limbi ale plantelor din România.* Buc. 1968, az utóbbi magyar adatokkal is.

⁶ A kérdéskör elméletéhez Rácz Gábor: *Népgyógyászati értékeink = Korunk Évkönyv 1979.* Romániai magyar népismeret. Kolozsvár-Napoca 1978. 151–157. Spielmann József: *Bizonyosságok és kérdőjelek népgyógyászatunk kutatásában.* Uo. 158–166. Szabó Attila – Péntek János: *Ezerjófű.* Etnobotanikai útmutató. Bukarest 1976. Szabó T. E. Attila: *A természettudományok és a néprajz határán = ND 1976.* 36–40.

⁷ Péntek János – Szabó T. E. Attila: *Egy háromszéki falu népi növényismerete.* Ethn. LXXXVII (1976). 203–225.

⁸ *Pozsárnyica* vö. r. *pojarniță*: orbáncfű. Gyakoriságáról, elterjedéséről és változatairól Borza, i.m. 86 és Márton Gyula – Péntek János – Vöő István: *A magyar nyelvjárások román kölcsönszavai.* Bukarest 1977, 315.

⁹ *Dránica* vö. r. *draniță*: hornyolatlan, a zsindeynél jóval nagyobb, tetőfedésre használt bükk-, jegenye- vagy fenyődeszka; zsindey. Márton – Péntek – Vöő, i.m. 120–121.

¹⁰ *Budáka* vö. r. *budacă*: faedény, amelybe a megoltandó juhtejet összegyűjtik vagy megoltják. Márton – Péntek – Vöő, i.m. 80.

¹¹ *Szuk* vö. r. *suc*: hűsítő gyümölcsle. Márton – Péntek – Vöő, i.m. 371.

¹² *Moszor* vö. r. *mosor*: fonalsévélő cső. Márton – Péntek – Vöő, i.m. 265.

¹³ *Észburétúra* vö. r. *sburătoare*: erdei deréce. Borza, i.m. 45.

¹⁴ *Alivor* vö. r. *alior*: erdei tejfű. Borza, i.m. 66. és Márton – Péntek – Vöő, i.m. 43.

¹⁵ *Burusztuj*, *burusztó* vö. r. *brustur*, *brusture*: bojtorján. Borza, i.m. 22. és Márton – Péntek – Vöő, i.m. 79.

¹⁶ *Regát* vö. r. *Regat*: Ó-Románia közszavasult megnevezése az erdélyi hivatalos köznyelvben. Márton – Péntek – Vöő, i.m. 333.

¹⁷ *Szurcsina* vö. r. *sulcină*, *sulfină*: fehér somkóró. Borza, i.m. 109. és Márton – Péntek – Vöő, i.m. 371.

¹⁸ *Podbál* vö. r. *podbal*, *podbeal*: martilapu. Borza, i.m. 173. és Márton – Péntek – Vöő, i.m. 308.

¹⁹ *Csercse* vö. r. *cercei*; szívvirág. Borza, i.m. 59. és Márton – Péntek – Vöő, i.m. 102.

²⁰ *Buszujok* vö. r. *busuioc*: bazsalikom. Borza, i.m. 119. és Márton – Péntek – Vöő, i.m. 67–68.

²¹ *Kręcunyika* vö. r. *crăciuniță*: jégvirág. Borza, i.m. 30.

²² *Csetrán*: bizonyos román kölcsönszó, eredetijét azonban a rendelkezésünkre álló források alapján nem sikerült azonosítani. Vö. r. *cețină*: fenyőág, fenyőerdő. Márton – Péntek – Vöő, i.m. 103–104. *Csetenyé*.

²³ *Álivánka* vö. r. *alivancă*: kukoricalisztből tejjel vagy savóval sütött tésztaféle. Márton – Péntek – Vöő, i.m. 43.

²⁴ *Tárhon* vö. r. *tarhon*: tárkony. Borza, i.m. 24.

²⁵ *Árdé* vö. r. *ardei*: zöld édespaprika. Borza, i.m. 39. és Márton – Péntek – Vöő, i.m. 46–47.

²⁶ *Bosztán* vö. r. *bostan*: tök, sütőtök. Borza, i.m. 54. és Márton – Péntek – Vöő, i.m. 75.

²⁷ *Leostyán*, *léstyán* vö. r. *leuștean*: lestyán. Borza, i.m. 99. és Márton – Péntek – Vöő, i.m. 237.

²⁸ *Mëntosán* vö. r. *mentosan*: még nem szótározott új szó, egy mentolos cukorka-fajta márkaneve.

²⁹ Gyimesi adatokat is közölt Miklóssy V. Vilmos: *Csiki népi sebtapaszkok* = ND 1980. 60–63.

³⁰ Gyimesi adatokat is közölt Miklóssy V. Vilmos: *Festőnövények a csiki háziiparban* = ND 1978. 91–100.